

MÁTHÉ-TÓTH ANDRÁS

PARALLAX*

LÍRA

A Hermészhez szóló himnusz szerint a csak imént született isteni sarj egy teknőst talál, amelyet palotájába visz, majd ebből készíti el hangszerét, a lírát. A teknős-höz így szólt a csodálatos hangszer készítője: „ártalmas megigézés ellen légy te varázs-szer / míg élsz, ámde ha meghaltál, légy nagyszerű dalnok.” (Devecseri Gábor fordítása)

A lírának tehát varázsereje van a görög mitológiában. Aki ezt a hangszert pengeti, képes istenek haragját elhárítani, jogos büntetés kiszabása helyett irgalmat nyerni, lakomákon az embert jókedvre deríteni, s megénekelni a szerelmet, a vágyódást, a kedves után sajgó szív minden rezdülését.

A líra, amelynek története a Krisztus előtti IV. évezredben kezdődik, különböző formákban ugyan, de az akkori civilizációk legelterjedtebb hangszere volt, melyet profán és vallási célra egyaránt használtak. Az első ilyen hangszer talán Mezopotámiában keletkezett, majd az Égei-tenger egész térségében fellelhető nyomai, Egyiptomban és a görög világban egyaránt, s ezt találjuk Dávid kezében, amikor az Úr előtt táncol, és máig imádkozott zsoltárait kíséri vele. Aki lírát fog a kezében, s hallja a belőle kelő dallamokat, azt elragadja a muzsika titokzatos ereje, kikél magából, a munkából és a harcokból, és isteni varázslat ejti meg.

Nem véletlen, hogy a költészetet, az érzelmek és az emelkedett gondolatok szavakkal történő megfogalmazását a líráról nevezték el. A szavak húrok, melyeken az ember személyes belvilága megfogalmazódik, kifejezésre talál. A líra számos versformát foglal magában: eposzt, szonettet, elégiát, himnuszt, s hosszan sorolhatnánk még. Amint a húrokon számtalan dallam kél, a versek is milliárd vallomást képesek kifejezni. Babits egyik korai írásában egyenesen azt állítja, hogy a versnek nem is a tartalma a fontos, hanem a formája, a versmérték és a rímek harmóniája. Mintha a szavak csupán a húrok lennének a költő hangszerén, melynek igényes megpengetése bármely lélekrezdülésnek hangot kölcsönöz, szabadjára engedve a szenvedélyt, amely megtalál és elvarázsol.

A kereszténységről a mai Európában sokféle megközelítésben beszélnek teológusok, egyházi emberek és politikusok is. A szakma és az érdekek szempontjait érvényesítve a kereszténységnek számtalan fajta lényegét és szerepet tulajdonítanak. Erre hivatkozva rajzolnak múltakat, szögeznek le normákat, sejtetnek és követelnek jövődőt. Húros hangszer a kereszténység, amely isteni ihletet akar megénekelni, s amely szinte bármely helyzetben pengethető, a hitviták és határviták csatatereitől a legkülönbözőbb gyűlésekig és gyülekezetekig.

De legigazibb lényege mégis az ihlet és a varázslat, a megérintett lélek húrjain kelő rezdülések harmóniába vonása a líra húrjain. Ha máshogyan nem, legalább kezdetlegesen, a sokat gyakorlás fáradságával, de mindenképpen azzal a vággyal, hogy az isteni versmértéket el ne tévesszük. Ahogyan a magát egyébként nem hívőnek tituláló szegedi költő, Baka István fejezte ki az ember és az emberiség nagy vágyát: „legyek versedben asszonánc”.

ÁROK

Az egész Amerikát átszelő autóútnak Panama határán van egy megépületlen szakasza, amelyet így neveznek: Tapón del Darién, azaz Darién-árok. Éppen azon a helyen, ahol Észak- és Dél-Amerika határos egymással. Számos okot sorolnak fel arra, hogy az autóút miért nem folyamatos itt, s miért nem tervezik kiépíteni ezen az árkon át. A gazdasági, környezetvédelmi vagy az ott lakó indiánok érdekeit védő szempontokon túl akár szimbolikusan is tekinthető, hogy a szegényebb, elmaradottabb dél és a fejlett, gazdagabb észak között nem észrevétlen az átjárás. Árkot kell ugrania annak, aki át akar haladni a kontinens déli és északi fele között. Az árok az itt és az ott közötti hely, amolyan semmiféle. Elválaszt egymástól két területet, az ilyent az olyantól. A hegyek között húzódó völgyek is árkok, gyakran erős sodrású folyók kanyarognak bennük. A föld tektonikus mozgása alakította ki őket, elválasztván az addig összefüggő területeket. Az ember hajlamos az egybefüggő terekre vágni, ahol nincsenek árkok, amelyek akadályozzák a haladást, elválasztanak attól, ami túlvan fekszik, amerre igyekeznénk. Amint Illyés írja egyik versében: „Minden árok és határ ellen, // minden átok és csaták ellen...” az ember viaskodik. Mintha nem tűrné, hogy akadályok legyenek azon a hosszú úton, ami egész élete.

Mindegyik vallás mély árkot ás önmaga és az összes többi közé. Minél egyértelműbb és radikálisabb az üdvösség ígérete, annál szigorúbb az attól eltérőkkel való szembeállítás. A Bibliában a legvéresebb csaták és mérszárlások jelzik az Isten egyetlenségébe vetett hit egyértelműségét, amely nem tűrhet ellentmondást, s amely az idegeneket meg kell hogy büntesse. Jan Assmann, neves tübingeni egyiptológus számos előadásában aláhúzta, hogy a vallási megkülönböztetés nyelvi formájának szerves részét képezik az erőszak metaforái. A zsidóság túlélése érdekében nagy szüksége volt arra, hogy különlegességét, a környező népek hitvilágától és szokásaitól való határozott elkülönülését a legélesebb nyelven fogalmazott szövegekkel hangsúlyozza. Főképpen akkor, amikor a keveredés és a vallási határok elmosódásának kísértése fenyegette.

Az árok azonban nemcsak az elválasztás eszköze, hanem az átalakulás tere is. Az a fantáziával és szenvedéssel teli tér, amelyben elvész az addigi, és megtalálhatóvá válik az új. Az árok a nem lefoglalt hely, s ezért lehet a legnyitottabb – egyszerre az ég felé és a poklok

mélyére. Pál apostol fogalmazza meg az efezusiaknak írt levélben a hitről, hogy abban mutatkozik meg „a magasság és a mélység” (3,18). Mert a hit nem az egyik vagy a másik part, nem a múlt és a jövő bizonyossága, hanem a szabadság, amely a kettő között tárul fel, az árok, amelyben folyam hömpölyög, vagy amit buján ural a természet.

Az egyéni utakat és a társadalom útjait árkok szakaszolják. A magyar történelem huszadik századában mintha túl sok is lenne belőle. Trianon árka, a világháborúk lövészárkai, a szovjet hatalom aknákkal és szögesdróttal biztosított árka, majd a nehezen tudomásul vehető jóléti árok az EU felé vezető úton. Nem viselkedhetünk úgy, mintha nem lennének, sőt az új építkezéshez bizony mindegyik partján még időznünk kell. Csöndben, nem harsogva, türelmesen, nem kapkodva, várakozva. Rilke írja Istenről: „csönd vagyok, két hang közé bemetszve, // melyek csak lassan hangolódnak egybe.”

KAPITALIZMUS

Egy sokféle látható falfirka emberalakot ábrázol, amelynek fejéhez pisztolyt szegeznek, s a fegyvert a kapitalizmus tartja a kezében. A szovjet blokk országainak harsogó ideológiája az emberi kiszolgáltatottság, a társadalmi egyenlőtlenség és a fejlődésképtelenség miatt számos évtizeden át a kapitalizmust ültette a vádlottak padjára. A hétköznapi ember számára azonban nem az izmusok fontosak, hanem a hétköznapi tapasztalat. S amikor a hetvenes években valaki késő délután felliftezt a berlini televíziótoronyba, amely a keleti zónában állt, láthatta, hogy a nyugati zóna fényárban úszik, a keleti pedig matt sötétben áll. A naponta megtapasztalható kontraszt Európában szembeszökő volt, s egyben egy súlyos félreértést is elmélyített a lakosságban. A szünet nélkül sulykolt kapitalizmusellenes ideológia felnagyította és egysíkúvá tette a tiltott gyümölcsöt. A két tábor közötti különbség az anyagi javak, a jólét diskurzusaiba került, és elhomályosította az ennél sokkal lényegesebb dimenziót, a szabadságát és az emberi jogokét.

Találó az egykori vicc, amelyben a magyar-csehszlovák határ két oldalán álló kutya dicsekszenek a saját országuk viszonyaival. A magyar kutya lemondott az ugatásról, de mindennap teleehette magát, a túloldali kutya éhezett, ám mindennap jól kiugathatta magát. A fogságból kiszabadító Isten emlékezetét gyakran fojtja el a húsos fazekak nehéz ételszaga.

A globális, a glóbuszt egybetekintő érdeklődés nagyot fordít ezen a kapitalizmusvágyon. Latin-Amerikában, Afrikában, Indiában, Kínában a nyomor, az éhezés rettenetes tragédiáján számos szocialista-kommunista rendszer próbált változtatni. A kapitalizmus piaci logikája és az amerikai érdekeket képviselő helyi vezetés állandósította a nyomort, a csecsemőhalandóságot, a társadalmi felemelkedés lehetetlenségét. Kegyetlen magánhadseregek tartották rabszolgasorban emberek

tömegeit. Amikor a brazil Leonardo Boff az Amazonas melletti őserdőben, a „zöld pokolban” kaucsukgyűjtő munkások között tanított, az emberek Isten országát egyértelműen a szocializmussal azonosították. A kapitalizmus halál, a szocializmus élet.

Ferenc pápa Az evangélium öröme kezdetű apostoli buzdításában kétségbevonhatatlan kapitalizmuskritikát fogalmaz meg. Bár a kapitalizmus kifejezés egyszer sem szerepel a szövegben, a jólét, a bőség, a piac annál többször. A pápa részben elődjei szociális tanítását követve, részben a saját tapasztalatai alapján profétaivá erősítve a tanítást, mélyen elítéli a kirekesztő gazdaságot, amely a szegényeket „szemétté” alacsonyítja (53.). Elítéli a pénz istenítését, amely az ember egyetlen perspektíváját a fogyasztásra redukálja. És elítéli a társadalmi egyenlőtlenséget, amely erőszakot szül.

A harmadik világ társadalmi tapasztalatai és a felszabadítási teológia inspirációja átsüt a pápa szövegén. Kritikusai közben joggal figyelmeztetnek, hogy a kapitalizmus alternatívája a feudalizmus vagy a kommunizmus, amelyet nem támogathat a modern kereszténység. A pápa számára azonban nem az izmusok a fontosak, hanem az ember, mint Jézusnak, a szegény ember.

Máté-Tóth András

PARALLAX

Meditációk egy sokszínű világról

(Matyi új könyve itt-ott – elsősorban *Új Ember*-ben – megjelent szösszeneteit gyűjti egybe.)

*Forrás: <http://www.benceskiado.hu/index.php?waid=333>